

KS. ANDRZEJ GRZELAK
Gniezno

DZIAŁANIE DUCHA ŚWIĘTEGO W LITURGII

Doktryna zawarta w soborowej Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* w znacznym stopniu przyczyniła się do powszechnego rozumienia liturgii jako dzieła całego Kościoła, tzn. Chrystusa Głowy i Jego członków reprezentowanych przez konkretne zgromadzenie liturgiczne. Istotną natomiast treścią wszystkich czynności liturgicznych jest sprawowanie tajemnicy paschalnej Chrystusa. W ten sposób Chrystus, Głowa Kościoła i Zbawiciel całego Wszechświata, nieustannie realizuje swój „kapłański urząd”. Realizacja zbawczego dzieła Chrystusa w Kościele i poprzez Kościół stanowi kontynuację ekonomii Wcielenia. Podobnie jak w konkretnym czasie i przestrzeni Jezus Chrystus w swoim człowieczeństwie wypełnił „do końca” mesjańskie posłannictwo mocą Ducha Świętego, tak również kontynuacja tego samego posłannictwa w Kościele od samego początku realizuje się nie inaczej, jak tylko w Duchu Świętym. Dzieło Chrystusa jest ściśle związane z dziełem Ducha Świętego. Dlatego też nie można w pełni ująć bogactwa chrystologii Soboru Watykańskiego II bez odpowiedniej perspektywy pneumatologicznej. Bezpośrednio po zakończeniu Vaticanum II papież Paweł VI w jednym ze swoich wystąpień wskazał na konieczność pogłębiania samoświadomości Kościoła w zakresie doktryny wiary dotyczącej obecności i działania Trzeciej Osoby Trójcy – Ducha Świętego.

Niewątpliwie swoje znaczenie na drodze pogłębienia pneumatologii, szczególnie wewnątrz Kościoła katolickiego, mają następujące wydarzenia:

– W 1969 r. w Instytucie św. Sergiusza w Paryżu miał miejsce XVI Tydzień Liturgiczny poświęcony tematowi „Duch Święty w Liturgii”. Teksty wygłoszone w ramach tego Tygodnia zostały opublikowane w 8 tomie Biblioteki „Ephemerides liturgicae” (Roma 1977).

– Drugim znaczącym wydarzeniem był Międzynarodowy Kongres Pneumatologiczny, odbyty w Rzymie w dniach 22-26 marca 1982 r. z racji 1600-le-

cia I Soboru Konstantynopolińskiego i 1550-lecia Soboru Efeskiego. Materiały kongresowe zostały opublikowane w dwóch tomach „Credo in Spiritum Sanctum” wydanych przez Księgarnię Watykańską (1983). Wśród opublikowanych wykładów i referatów znajduje się tekst ks. prof. Martimorta *Duch Święty w liturgii*.

– *Katechizm Kościoła Katolickiego* (1992) z czterech swoich części jedną z nich całkowicie poświęca liturgii. Na szczególną uwagę zasługuje paragraf zatytułowany „Duch Święty i Kościół w liturgii”

– Wreszcie nie można pominąć dwóch dokumentów opublikowanych z okazji Roku Ducha Świętego przez dwie Komisje Centralnego Komitetu Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, mianowicie dokument Komisji Teologiczno-Historycznej poświęcony Osobie Ducha Świętego *Pełna jest Ziemia Twego Ducha, Panie*¹ i dokument Komisji Liturgicznej *Obecność Ducha Świętego w liturgii*²

I. DUCH ŚWIĘTY TWORZY ŚWIĘTE ZGROMADZENIE I UZDALNIA JE DO SPRAWOWANIA LITURGII KOŚCIOŁA

Czas Kościoła to czas sakramentalnego udzielania misterium Chrystusa. W tym czasie Duch Święty działa podobnie jak w innych czasach ekonomii zbawienia. W czasie Kościoła działa On w głębiach serc wierzących i tworzy z nich „święte zgromadzenie”, czyli Kościół, i jednocześnie uzdalnia je do „czynienia pamiątki Pana”, tzn. do sprawowania liturgii. Duch Święty uzdalnia wiernych do udziału w mesjańskiej misji Chrystusa, udzielając członkom zgromadzenia liturgicznego rozmaitych darów hierarchicznych i charyzmatycznych. W ten sposób Duch Święty uzdalnia do uobecniania Chrystusa Głowy i działania w Jego Osobie (biskupi, prezbiterzy, diakoni) bądź do wypełniania innych funkcji liturgicznych wobec Słowa Bożego, Ciała i Krwi Pańskiej, celebransa czy ludu Bożego (akolici, lektorzy, psalterzyści, ministranci, komentatorzy). Dziełem Ducha Świętego jest jednak nie tylko uzdolnienie do podjęcia i owocnego wypełniania właściwych funkcji liturgicznych w taki sposób, aby liturgia była prawdziwie dziełem Chrystusa i Kościoła, lecz darem Ducha jest również osobista, wewnętrzna dyspozycja każdego

---

¹ Katowice 1997.

„Notitiae” 35:1997 nr 7-9 s. 374-400.

z uczestników liturgicznego zgromadzenia. Mianowicie uzdalnia On do czynnego i pobożnego udziału w sprawowaniu świętych tajemnic. Dziełem Ducha jest świadomy udział w liturgii szczególnie w wymiarze ekonomii sakramentalnej, która obejmuje historię narodu izraelskiego, Chrystusa i Kościoła. Proroctwa Starego Testamentu, modlitwa psalmami, a zwłaszcza znaczące fakty w dziejach narodu wybranego, mają swoje wypełnienie w misterium Chrystusa. Uchwycenie wewnętrznych powiązań historii zbawienia i jej doświadczenie w sprawowanej liturgii jest owocem działania Ducha Świętego. On uzdalnia do poznania katechezy „typologicznej”, objawiającej „nowość” Chrystusa na podstawie „figur” (typów), które zapowiadały Mesjasza w wydarzeniach, słowach i symbolach Starego Przymierza (por. KKK 1094).

Katechizm Kościoła Katolickiego uczy, że Duch Święty i Kościół współdziałają, by ukazać Chrystusa i Jego dzieło zbawienia (sprawowane) w liturgii. Dokonuje się to przede wszystkim w Eucharystii (KKK 1099).

Duch Święty udziela czytającym i słuchającym duchowego rozumienia słowa Bożego, według dyspozycji ich serca. Przez słowa, czynności i znaki, które stanowią ośnowę celebracji, Duch Święty kształtuje żywy związek wiernych i szafarzy z Chrystusem – by mogli włączyć swoje życie w to misterium Chrystusa, które wypełniają w czasie celebracji. Ta zaś postawa wymaga odpowiedzi wiary jako zgody i zaangażowania. *Katechizm* mocno podkreśla, że to właśnie Duch Święty daje również tę łaskę wiary, umacnia ją i sprawia jej wzrost we wspólnocie (por. KKK 1102). Przez taką wiarę zgromadzenie staje się zdolne do – odpowiedniego do natury liturgii – jej sprawowania. Ostatecznym jednak celem wiary zrodzonej z działania Ducha Świętego i przyjęcia przez chrześcijanina tego działania jest komunია z Chrystusem, a przez Niego komunია z Trójcą Świętą i komunია braterska (por. KKK 1108).

II. DUCH ŚWIĘTY W EUCHARYSTII I SAKRAMENTACH UOBECNIA (PRZYPOMINA I AKTUALIZUJE) TAJEMNICĘ PASCHY CHRYSTUSA

Liturgia może być sprawowana jedynie w Kościele i przez Kościół, tzn. przez Chrystusa Zmartwychwstałego, Głowę Kościoła, i zgromadzenie liturgiczne, w niektórych wypadkach reprezentowane jedynie przez samego celeb-rans. Zarówno Chrystus, jak i zgromadzenie działają w Duchu Świętym.

Duch Święty, będąc Osobą obecną jednocześnie w wielu osobach, staje się fundamentem jedności Kościoła i w Kościele, umożliwiając w ten sposób sprawowanie tej liturgii, którą przekazał Chrystus swoim wyznawcom. Jedyne w Duchu Świętym możliwe jest sprawowanie liturgii, której istotę stanowi uobecnianie tajemnicy paschalnej Chrystusa. Duch Święty uobecnia Uwielbionego Pana, który działa i jednocześnie tenże sam Duch ożywia zgromadzenie, uzdalniając je do współdziałania ze Zmartwychwstałym Zbawicielem. Chrystus przez i w Duchu Świętym, zjednoczony ze swoim ludem sprawuje tajemnicę swojej Paschy. Tak więc „liturgia chrześcijańska nie tylko przypomina wydarzenia, które dokonały naszego zbawienia, ale aktualizuje je i uobecnia. Misterium Paschalne Chrystusa jest celebrowane, a nie powtarzane” – uczy *Katechizm Kościoła Katolickiego* (1104). „Powtarzane są poszczególne celebracje; w każdej z nich następuje wylanie Ducha Świętego, który aktualizuje jedyne Misterium” (tamże). Zgromadzenie liturgiczne zjednoczone ze swoją Głową staje w obliczu wydarzenia: mesjańskiego posłannictwa Chrystusa spełnionego do końca; w obliczu całej zbawczej przeszłości zrealizowanej w dziejach narodu wybranego, Jezusa z Nazaretu i Kościoła oraz całej zbawczej przyszłości, czyli w pewien sposób liturgia jest antycypacją przyszłości. Rzeczywistość ta – będąca darem Boga – realizuje się w czasie sprawowania dwóch części Modlitwy eucharystycznej, które noszą nazwę epiklezy i anamnezy. „*Epikleza* («wzywianie-na») jest modlitwą wstawienniczą, w której kapłan prosi Ojca o posłanie Ducha Uświęciciela, by składane dary ofiarne stały się Ciałem i Krwią Chrystusa” (KKK 1105). Nazywa się ją często epiklezą konsekracyjną. Następująca po niej anamneza jest modlitwą, w której Kościół wyraża nie tylko uwielbienie dla powtarzającego się cudu z Wieczernika (wymiany darów), ale wyznając wiarę w uobecnioną, jedyną, spełnioną na Krzyżu, Ofiarę Chrystusa włącza w nią swoje uwielbienie i dary ofiarne. Uzdolnienie do takiego włączenia i uwielbienia z Chrystusem Trójjedynego Boga jest także darem Ducha Świętego. Następująca z reguły po anamnezie druga modlitwa do Ducha Świętego, tzw. epikleza komunijna, zawiera właśnie prośbę, aby wierni przyjmując Ciało i Krew Chrystusa, stawali się, podobnie jak On i razem z Nim, żywą ofiarą dla Boga (por. KKK 1105).

Duch Święty działający w „czasie Kościoła” (nazywanym także „czasem Ducha Świętego”) sprawia, że Chrystus jest na powrót żywy pośród swoich. Dzięki ożywiającej sile Ducha Świętego pamięć o Męce, Śmierci i Zmartwychwstaniu Chrystusa nie jest jedynie pobożnym wspomnieniem i zanurzeniem się w przeszłości, lecz jest przedstawieniem żywym i rzeczywistym, przeżywanym w terażniejszości. Pobożne i czynne uczestnictwo w liturgii sprawia, że wierzący „dzisiaj”, „tu i teraz” zostają umieszczeni w momencie

spotkania czasu z wiecznością i stają wobec tajemnic zbawienia i mogą owo-
nie z nich czerpać. Tajemnice te dotyczą nie tylko rzeczywistości minionych,
ale także przyszłych wydarzeń, czyli Królestwa Bożego, które przychodzi:
„Przekształcająca moc Ducha Świętego w liturgii przyspiesza nadejście Kró-
lestwa i misterium zbawienia. W oczekiwaniu i nadziei Duch Święty pozwala
nam rzeczywiście uprzedzać doskonałą komunie Trójcy Świętej” (KKK 1107).
Tak więc darem Ducha Świętego jest także i to, że Kościół pielgrzymujący
sprawując liturgię na ziemi „uczestniczy już w liturgii niebieskiej, otrzymując
jej przedsmak” (KKK 1111).

III. DUCH ŚWIĘTY

WŁĄCZA LUD BOŻY W MISTERIUM PASCHALNE CHRYSTUSA I PROWADZI GO DO ESCHATYCZNEJ PEŁNI

Poprzez Eucharystię i całą sakramentalną strukturę Kościoła Duch Święty
łączy żywo i skutecznie ze Zbawicielem i Jego zbawczym dziełem. I jak
Chrystus dokonał zbawienia w Duchu Świętym – czytamy w Dokumencie
na Rok Ducha Świętego Jubileuszu Roku 2000 – tak przekazanie tego zba-
wienia poszczególnemu wierzącemu realizowane jest przez Chrystusa w tym-
że samym Duchu Świętym, który nie tylko umożliwia sakramenty, ale także
„każdemu z nas pozwala przyjąć misteria Chrystusa”³ Interesującą naukę
dotyczącą relacji Duch Święty–chrześcijanin zawierają teksty modlitewne
Mszału Pawła VI. Spośród ponad 111 formuł zawierających imię własne
Trzeciej Osoby Trójcy: „Duch Święty” i w swojej treści odnoszących się do
różnych aspektów życia chrześcijańskiego znakomita ich większość stanowi
próbę nowej adaptacji, ale jednak starożytnych tekstów liturgicznych, za-
czerpniętych z sakramentarzy i późniejszych, pełniejszych edycji mszal-
nych. Natomiast formuły zupełnie nowe mają swoje odniesienia do tekstów
biblijnych i patrystycznych, co daje im znamie ścisłego związku z całą tra-
dycją Kościoła.

Teksty ukazujące rolę Ducha Świętego w rozwoju życia chrześcijańskiego
(którego istotą jest właśnie odpowiedni udział w liturgii i jej „przedłużenie”
w życiu codziennym) podkreślają trwałą obecność Ducha w wierzących.

---

³ M. C a b a s i l a s. *Życie w Chrystusie* II 4, 6.

Duch Święty jest u podstaw procesu, który przez Niego i dzięki Jego szczególnym darom realizuje się we wnętrzu chrześcijanina, gdy współpracuje on z otrzymaną łaską. Treść formuł mówi o obietnicy Ducha jako darze Ojca, który przychodzi przez Chrystusa i razem z Nim. Duch ogarniając człowieka napędza go światłem i mocą przemieniającą ku dobru. Nie prowadzi do Siebie, lecz objawia człowiekowi Chrystusa, otwiera go i prowadzi do przyjęcia Zbawiciela przez wiarę. W Duchu Świętym chrześcijanin, zjednoczony z Uwielbionym Panem, staje się uczestnikiem relacji synowskiego oddania wobec Ojca niebieskiego i partycypuje w godności dziecka Bożego. Paraklet, napędzając wierzącego Sobą, objawia swoją obecność w nim poprzez wielorakie dary. W istocie swojej prowadzą one do wewnętrznej i intymnej wspólnoty życia z Bogiem w Trójcy Osób, które znajduje swoje naturalne i konieczne przedłużenie we wspólnocie z braćmi w wierze. W ten sposób Duch wprowadza chrześcijanina w widzialną społeczność eklezjalną, pozwala mu rozpoznawać różne charyzmaty obecne w Kościele, owocnie z nich czerpać i wzrastać w jedności z nim. Tak więc owocem działania Ducha w liturgii jest nierozłącznie komunია z Trójcą Świętą i komunია braterska (por. KKK 1108). Ten wzrost w jedności z Kościołem w istocie swojej polega na pełniejszym udziale w profetycznej, kapłańskiej i królewskiej misji Zbawiciela realizowanej w Kościele. Stopień i jakość tego udziału są miernikiem chrześcijańskiej dojrzałości. Tak więc Duch objawia się także jako Inspirator i Dokonawca daru dojrzałości życia chrześcijańskiego. Jednocześnie specyfika tego życia zapoczątkowuje w człowieku stan eschatycznego spełnienia.

Biorąc pod uwagę zasadnicze aspekty działania Ducha Świętego, należałoby za *Katechizmem Kościoła Katolickiego* powtórzyć następujące stwierdzenie: „Posłanie Ducha Świętego w liturgii Kościoła ma na celu przygotować zgromadzenie na spotkanie z Chrystusem; przypominać i ukazywać Chrystusa wierze zgromadzenia; uobecniać i spełniać zbawcze dzieło Chrystusa swoją przekształcającą mocą oraz sprawiać, by owocował dar komunii w Kościele” (1112).

THE HOLY SPIRIT'S ACTION IN LITURGY

S u m m a r y

Study of the position of the Holy Spirit in the life of the Church has been undergoing a revival in the post-Council period and it has been contributing to a deepening of the Church's consciousness of itself. Both the Church's documents and the extensive literature on this subject are proofs of it. A special role is played by the new *Catechism of the Catholic Church*. The Holy Spirit is the Creator of the sacred liturgical gathering and He enables its participants to offer and perform various services in liturgy; it is also He who makes the Paschal mystery present in the Eucharist and in the holy sacraments, for it is owing to His action the faithful may enjoy the fruit of Salvation. The Holy Spirit also includes the faithful in Jesus Christ's Paschal mystery and enables the believer to undertake and fulfill the prophetic, priestly and kingly mission in the Church.

Translated by Tadeusz Karłowicz